נמר של נייר

מיכתבי עגנון לאשתו ★ היינריך בל על טירוריסטים ואנארכיה ★ משברי הלאומיות הגרמנית ★ כנענות: פרק ראשון

מקור

אסתרליין יקירתי

אחד מהדברים המסקרנים ביותר בעולם הספרות והסופרים, הוא הכניסה לתוך עולמו הפרטי של סופר רב־חשיבות. אומנם, אין חייו מימד נוסף ומשמעותי לרקע של יצירותיו.

באחרונה ראה־אור ספר־מיכתביו של חתן פרס נובל **שמואל יוסף (ש"י) עגנון**, תחת הכותרת אסתרליין יקירתי*. הספר חושף נתח מעולמו הפרטי והיומיומי של מחבר תמול שלשום, אורח נטה ללון, שירה ועוד.

ספר זה, שקובץ בידי **אמונה ירון**, בתו של עגנון, מכיל מיכתבים ששיגר עגנון לרעייתו אסתר, המכונה בכותרות ובגוף המיכתבים בכינוי אסתרליין. מיכתבים אלה חוברו בתקופות שבהן היה עגנון מרוחק מרעייתו, אם בנסיעתו לארץ־ישראל, כאשר היא התגוררה עדיין בגר־מניה, ובנסיעות מאוחרות שלו מהארץ לחוצל־ארץ, או אחרי שריפת ביתם בשכונת תלפיות, כאשר הוא נותר במקום.

מיכתבי עגנון לאסתרליין, אינם כתובים אח־רת משאר יצירתו. המישפטים ברוקים ומחוש־בים, רק הנושאים ארציים יותר מאשר ביצירותיו הספרותיות.

מיכתבי עגנון לאסתרליין הם מיכתבים של בעל אוהב, המדווח והמתאר לפרטי־פרטים את העובר עליו בהעדרה.

בפתיחת המיכתב הראשון, מיום ה־8 באוגוסט 1924, הוא כותב: **אסתרליין יקירתי. באתי בשלום לגרוסברייטנבאך. עדיין אני עייף מאוד. אני מתגורר בבית קרייזלמאייר עד אשר יימצא חדר יפה בשבילי. אתמול שכבתי יחידי ביער. השקט בשיקוי לעצמותי...**

אחד מהפרקים המרתקים והמאלפים של אסתרליין יקירתי, הוא מיקצץ המיכתבים משנת 1925, כאשר עגנון הגיע לארץ־ישראל (בשנייה בחייו) כחיל חלוץ למישפחתו. במיקצץ זה ניתן ללמוד לא מעט מהחיים כאן, באותה תקופה, ומעיסוקיו של עגנון: **מבקש אני לי חדר בעיר העתיקה, כי רבים געגועי למקומות הקודש. אפשר מאוד כי אמצא לי שם חדר, אלא שעלי לוותר על הדברים המרחיבין דעתו של אדם...** ובהמשך מיכתב זה ניתן לגלות לא מעט מאופיו של עגנון: **בשבוע זה נכנסתי לבית אחד אצל שער שכם, וכיוון שאמרתי את שמי מייד קפצה אשה אחת, אם לשני ילדים, וביקשה ממני אוטוגראף על סיפרי, ובשלא מצאה את סיפרי כי השאילה אותו, לקחה את התנ"ך ואמרה: כתוב בזה: אמרתי לה: גבירתי, אני לא חיברתי את הספר הזה: והבטחתי לה לסור פעם אל ביתה ולרשום את שמי לזיכרון בסיפרי, סיפרה...**

אין זה סוד, שעגנון מעודו לא נתברך בתכונות של צניעות־יתר ומיכתביו מהווים הוכחה חותכת לכך. אלא שאי־הצניעות של עגנון היתה מתוחכמת, והוא היה ראוי לה ולכבוד שהיה מקפיד ומדקדק בו.

אחד מהמרכיבים המרתקים במיכתבי עגנון לאסתרליין אלה הנ"ב שלו, כמו: **אנשי דגניה. פועלים. הזמינוני לבוא אליהם. שלום לכל אנשי מישפחתך! אתמול ביקרני בן־ציון (המסופר ש. בן־ציון, אביו של הצייר נחום גוטמן). אמר כי בא לירושלים לראותני. המאמין יאמין...**

במיכתב אחר, מעיר עגנון הערה של נקיטת־עמדה, בדבר ראשי „הישוב הישן" האנטי־ציוניים: **בשעת נתינת הספר ראיתי שנית את ר' חיים זונגפלד. סניו הזבירו לי את סני הגהיימראט הוספמן. הרבה משתוממים לי כי הלכתי לר' חיים, שהוא שונא לנו הציונים ובהתחברו לרשע די האן ימ"ש עשה כמה מעשים שאינם תיפארת לעושיהם...**

על גילויו את שכונת־תלפיות החדשה והתא־הבותו בה, כותב עגנון לאסתרליין: **(מוצאי שבת) תלפיות גיבעה נחמדה. מביתי של ק' ריואים את ים המלח. קלוזנר כבר בריא ובביתו מורדכי בן הלל הכוהן וש' טשרנוביץ (אביה של סופרת הילדים ימימה טשרנוביץ)...**

מיכתבי עגנון, בדומה לשאר כתביו, הם טופר־גרפיה של תקופה, עם קווי השתי־וערב של אנשיה. מפתיע מעט לגלות חריגה מהניסוחים הבהירים והזהירים של עגנון, כאשר הוא כותב בסוף אחד ממיכתביו בטור ארוך: **שלחי לי תמונתך / שלחי לי תמונתך / תמונתך שלחי לי / לי שלחי תמונתך / תמונתך שלחי לי / תמונתך שלחי לי / שלחי תמונתך לי / תמונתך לי שלחי / כך! יפה?!** ומאחר יותר הוא מצרף לאחד ממיכתביו רישום מאוד נאיבי של אסתרליין, וכותב: **זה ציור תמונתך בסימן השאלה מתי תשלחי אותה לי...**

מיקצץ המיכתבים של עגנון, שבו הוא מספר על מגוריו כדיירי־משנה בביתו של **מנחם אוסישקין**, הוא בבחינת סיפור בפני עצמו. במי־כתבים מתאר עגנון לאסתרליין את התקדמות כתיבתו הספרותית ומשגר לה את כתבי־סיפוריו כרי שהיא תעתיק אותם.

כאשר קרבים ימי עלייתה של אסתרליין וילדי עגנון ארצה, הוא מספר לה במיכתביו על תלאות חיפושיו אחר דירה הולמת, ובחיפושיו מגלה ערבי המדבר אשכנזית צחה. **שמתברר כי היה חברו הידוע של די האן ימ"ש (היינו אשתו, סוי שטן)...**

אחרי עלייתה של אסתרליין והשתקעות מישפחת עגנון בתלפיות, מגיע תור פרעות תרפ"ט. הפורעים מתנפלים על תלפיות, ובין השאר ביתו של עגנון ומשחיתים את ספריו. אז כותב עגנון לאסתרליין, השוהה בחופשת־קיץ ליד חיפה: **אפשר שנסדר את שאירית הספרים ובו' וניסע עם הילדים לגרמניה לחצי שנה. בכל אופן, אל תדאגי והיי חזקה ואמיצת לב. לא הקינניים המדומים הם העיקר...**

אסתרליין יקירתי הוא בבחינת מיסמך מרגש, החושף מרכיבים רבים מעולמו הפרטי והמישפחתי של ש"י עגנון, אהבותיו ושנאותיו, הערותיו והתרפקויותיו, וכל שאר מרכיבי עולמו. ספר המהווה יצירה ספרותית בפני עצמה. ספר מומלץ ביותר לאוהבי כתיבתו העילאית של ש"י עגנון. ספר העשוי לתרום רבות להנאה נוספת שבקריאת שאר כתביו.

---

* ש"י עגנון – **אסתרליין יקירתי**; הוצאת שוקן; 307 עמ' (כריכה קשה).

החוויה הישראלית

ז'דנוביזם עם שביס וכיפה

אין זה סוד, שמישרד־החינוך־והתרבות הפך במשך שש שנות הליכוד, כאשר בראשו ניצב שר המפ"ל **זבולון המר**, למישרד־לחינוך־ולתר־בות מגמתי ביותר.

במשך שש שנים הפך המישרד, שבעבר היתה כו מחלקה לחינוך דתי, למישרד לחינוך דתי, שבצידו מצוייה מחלקה קטנה המטפלת בחינוך החילוני. רוב עובדיו החילוניים של המישרד נטשו את מישרותיהם, בעוד מנכ"ל המישרד משמש כ־גוי של שבת" חילוני.

במשך שש השנים של זבולון המר במישרד־החינוך־והתרבות, גולחה תוכנית הלימודים בספרות עיברית, משריחי ספורי ההשכלה כברין סמולנסקין (שהניח תפילין על ראש חזיר, בחזית בית־כנסת באודיסה) ושאר סופרים, שמרדו ב־אלף שנות אפילה רבנית" (כמאמר סמולנסקין) והפכו את תוכנית־הלימודים למשהו משעמם. הדוחה דור שלם מהספרות העיברית האמיתית ומקורותיה.

ידיעה קטנה, שפורסמה באחרונה בעיתונות, ממחישה אותה מגמתיות של שטיפת־מוח תרבותית, הנעשית באחרונה במערכת החינוך, בעזר חלק לאותו ז'דאנוביזם עם שביס וכיפה סרוגה:

היחידה למרכזים סרוגים המרכזו לשילוב מורשת יהדות המיזרח במישרד החינוך והתרבות הפיקו סידרה חדשה לבתי־הספר בשם „סוגיה עם יצר". במימנרת זו הוקלטו, על פרט קל, שיחות בין ד"ר יפה בנימיני ובין מופרים ומשוררים. ההקלטות ניתנות לרכישה עלידי בתי־הספר. כשאלידן מתלווה חוברת מיוחדת ובה הדרכה למורים. ניתנה היצירה ונושאי השיחה והצעות לפעילויות.

ההאזנה להקלטה, בשילוב עם סידרת הפעילויות המוצעות, עשויה לאפשר לתלמידים היכרות עם עולמם של היוצרים.

החומר ערוך בצורה מודולארית, כך שכל מורה יחליט בעצמו על אופן הוראת החומר. במיסגרת הסידרה הנפקו עד כה מישורים וחוברות על הספר אמנון שמוש והמשורר אריה ביטון.

באמת שזה מרגש, אלה היוצרים מומלצי מישרד החינוך והתרבות!

שר־החינוך־והתרבות המר לא שמע מן הסתם על **עמוס עוז, יצחק בן־נר, פינחס שדה, א.ב. יהושוע** ואחרים. הוא גם לא שמע על משוררים **כיהודה עמיחי, נתן זך, דליה רביקוביץ, מאיר ויזלטיר** ועוד משוררים, המקובלים כיום כמייצגי השירה העיברית העכשווית.

מישרד־החינוך־והתרבות ההמרי מנצל כלי־לימוד מלכתחיל, כדי לנסות ולהשיג לשר המר את כל הדיווידנדים המזרחיות שנטל ממנו **אהרון אבו־חצירא**, והוא עושה זאת על חשבון משלמי המיסים.

מצער לגלות שעמודי החדשות של העיתונות ונאומי־הסרק של הפוליטיקאים, מתמקדים כולם במפלות הכלכליות של שר־האוצר לשעבר **יורם ארידור**. אילו היה לאלה עניין של אמת בגודלה של ישראל היו מגלים שכל מה שעשה יורם ארידור לכלכלה הישראלית, עשה זבולון המר בשש השנים האחרונות לחינוך בישראל, וסיפור הקלטות עם „בשורתם" של שמוש את ביטון, כמייצגי היצירה הישראלית, הוא רק קצה קצהו של אותו קרחון מחדלי, שבאמצעותו מרוקן השר המר בז'דאנוביזם עם שביס וכיפה סרוגה, את מערכת החינוך.

אלא, שבעוד שאת מחדלי ארידור חש כל אזרח בכיסו, בחשבונו ובמניותיו — הרי שמחדלי זבולון המר יישאו רק בדור הבא.

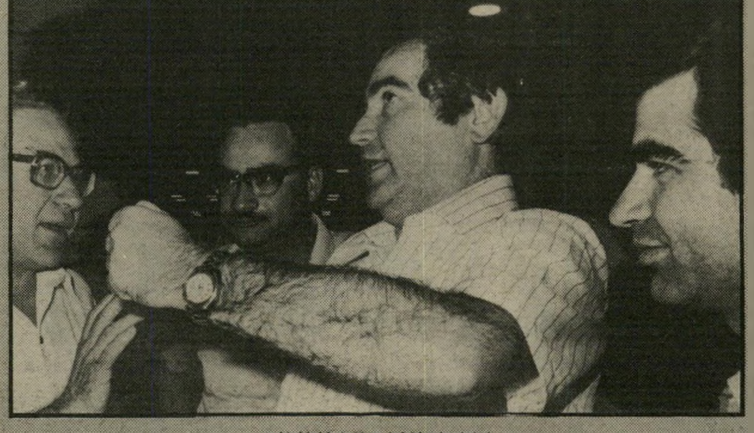

שר־החינוך המר וידידים
ארידור של החינוך

תרגום

חרדה

היינריך בל רחוק מלהיות סופר של ספרות מלוקקת. הוא נמנה עם הסופרים שאינם חרדים מהתרסה פומבית כנגד כל הפרות הקדושות של חברתו ושל התרבות־המערבית. היינריך בל אינו חושש מלפוצץ את המוסכות החברתיות הכואבות ביותר.

אחרי שטיפל טיפול שלאחר־מעשה בהתבה־מות הגרמנית, שהביאה למילחמת־העולם השניה וחשף ככלי ריק את עיתוניו של **אכסל שפרינגר** ושאר תופעות האופייניות לחברה הגרמנית, ראה־אור בתרגום לעיברית סיפרו של בל מצור של חרדה", שבו הוא מעניק תלת־עומק של עידן־הטירור בגרמניה, עידן קבוצת באדר־מיינהוף והשפעותיו השנות על מירקם החברה הגרמנית.

מצור של חרדה הוא סיפורו של **סריין טולם**, בעל עיתון, נשיא התאחדות אילי התעשיה בארצו (מזכיר מאוד את **מרטין שלאייר**, נשיא תעשייני גרמניה, שהוצא־להורג בידי חברי קבוצת באדר־מיינהוף). עבור טולם, הפירסום, הכבוד והמעמד פירושם ליהפך מבוקש לטירוריסטים השמאליים. מישטרת־הביטחון הגרמנית פורשת סביבו מצור־מגן, המקיף את אשתו קתה ואת ילדיו.

---

* **היינריך בל – מצור של חרדה**; עברית: צבי ארד; הוצאת זמורה ביתן; 233 עמ' (כריכה קשה).